

Hvilke konsekvenser kan og bør CRPD ha for kommunene?

*Ingvild Østerby, juridisk rådgiver
Norsk Forbund for Utviklingshemmede*

FNs konvensjon om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne

- CRPD
- Vedtatt i 2006
- Ratifisert av Norge i 2013
- Transformasjon kontra inkorporering

CRPD inn i menneskerettsloven

- Vi har møtt mye motstand
- Rettighetene er ivaretatt i andre konvensjoner
- Uklare økonomiske konsekvenser
- Avgir suverenitet til CRPD-komiteen
- Ikke ordentlige menneskerettigheter
- Likevel: motstanden blir stadig mindre

Artikkel 12 Likhhet for loven

- Personer med nedsatt funksjonsevne har rett til over alt å anerkjennes som en person i rettslig henseende.
- Personer med nedsatt funksjonsevne har rettslig handleevne på lik linje med andre, på alle livets områder.

Artikkel 12 Likhhet for loven

- Staten skal gi tilgang til den støtte som er nødvendig for at personer med nedsatt funksjonsevne skal kunne utøve sin rettslige handleevne.

Artikkel 12 Likhhet for loven

- Tiltak som gjelder utøvelsen av rettslig handleevne, skal ha mekanismer som beskytter mot misbruk.
 - respektere personens rettigheter, vilje og preferanser
 - sikre at det ikke foreligger noen interessekonflikt eller utilbørlig påvirkning
 - sikre at tiltakene er forholdsmessige og tilpasset den enkeltes situasjon
 - at de gjelder for kortest mulig tid
 - skal gjennomgås av en kompetent myndighet.

Rett til likhet for loven

- FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter artikkel 26
- Den Europeiske Menneskerettskonvensjon artikkel 14

Fra substitute decision making til supported decision making

Kjennetegn på substitute decision making

- Rettslig handleevne fratras en person, selv om det bare er for en enkeltstående avgjørelse
- Beslutningstaker blir valgt av noen andre enn personen selv, og kan være i strid med personens vilje
- Beslutninger tas basert på hva som objektivt sett antas å være til det beste for personen, fremfor å være basert på personen egen vilje og preferanser

Kjennetegn på supported decision making

- Må være tilgjengelig for alle, uavhengig av omfang av hjelpebehov.
- All form for støtte må være basert på vilje og preferanser, fremfor objektiv vurdering av hva som vil være til personens beste
- Personens kommunikasjonsmåte skal ikke være til hinder for å få støtte

Kjennetegn på supported decision making

- Det må finnes en rettslig anerkjennelse for støttepersonene, og det må finnes systemer som kan overprøve støttepersonens handlinger, dersom det er tvil om at handlingene er i tråd med personens vilje og preferanser
- Økonomisk tilgjengelig for alle
- Retten til støtte må ikke begrense andre rettigheter - stemmerett, rett til å inngå ekteskap, rett til reproduksjon og stifte familie, samtykke til intime relasjoner og helsehjelp, rett til frihet.

Kjennetegn på supported decision making

- Personen må kunne nekte, avslutte eller endre bistand når som helst.
- Det må være sikkerhetsmekanismer i hele prosessen, som sikrer at personens vilje og preferanser blir respektert.
- Retten til støtte skal ikke basere seg på vurderinger av mental kapasitet. Det må tas hensyn til ikke-diskriminerende indikatorer

Hva er situasjonen i Norge?

- Vergemålsloven
- Begrepet «verge»
- Gir adgang til å frata rettslig handleevne
- Vergen skal ivareta interessene til «den som er under vergemål»
- Vergen har plikt til å høre den som har verge før det tas beslutninger, men:

«Dette gjelder likevel ikke hvis han eller hun ikke er i stand til å forstå hva disposisjonen innebærer.»

Personer med utviklingshemming opplever

- Å få en verge de ikke vil ha
- At vergen tar avgjørelser som er i strid med personens vilje
- Å få veldig begrenset tilgang til egne penger

Artikkel 14 Rett til frihet og personlig sikkerhet

- Personer med nedsatt funksjonsevne har rett til frihet og personlig sikkerhet
- Frihetsberøvelse må ikke skje på ulovlig eller vilkårlig måte
- Nedsatt funksjonsevne skal ikke i noe tilfelle rettferdiggjøre frihetsberøvelse

Rett til frihet og personlig sikkerhet

- FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter artikkel 9
- Den Europeiske Menneskerettskonvensjon (EMK) artikkel 5

Hva er situasjonen i Norge?

- Helse- og omsorgstjenesteloven kapittel 9
- Vilkår for tvang: utviklingshemming
- Sivilombudet har gjennom fire tilsyn i boliger for personer med utviklingshemming de siste årene, avdekket avvik i håndtering av tvangsreglene, både hos kommunene og statsforvalterne

Personer med utviklingshemming opplever

- Å bli sperret inne i egen leilighet
- Å ikke få gå ut når man selv ønsker
- Å få begrenset tilgang til egne eiendeler
- Å få begrenset tilgang til mat og drikke
- Å bli overvåket ved kontakt med familie og venner

Artikkel 19 Rett til å leve selvstendig og være en del av samfunnet

- Personer med nedsatt funksjonsevne har rett til å leve i samfunnet på lik linje med andre, og med de samme valgmuligheter
- Rett til å velge selv hvor, og med hvem, de skal bo - må ikke bo i en bestemt boform
- Rett til nødvendige støttetjenester for å oppfylt retten til å velge bosted, og hindre isolering og segregering fra samfunnet.

Selvbestemmelsesrett

Rett til bevegelsesfrihet

Rett til å velge bosted

- FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter artikkel 1 og artikkel 12
- Den Europeiske menneskerettskonvensjon, tilleggsprotokoll 4, artikkel 2

Hva er situasjonen i Norge?

- Regelverket gir rettigheter og muligheter til personer med utviklingshemming på lik linje med andre
- Kan eie/leie - privat/kommunalt
- Har rett til nødvendige tjenester i hjemmet

Hva skjer i praksis?

- 95 % av den norske befolkningen eier egen bolig
- 14 % av den norske befolkningen eier egen bolig
- De aller fleste personer med utviklingshemming leier leilighet av kommunen.
- Mange opplever at kommunen stiller krav om å bo på et bestemt sted for å få nødvendige tjenester

Hvorfor er det slik?

- De fleste personer med utviklingshemming har uføretrygd.
- De fleste personer med utviklingshemming har uføretrygd.
- Startlån fra Husbanken er ofte ikke nok.
- Det er frivillig for kommunene å tilby tilskudd til etablering i boligmarkedet.
- Investeringstilskudd fra Husbanken bidrar til økt kommunal boligmasse.
- Kommunene foretrekker at personer med utviklingshemming leier av kommunen.

Konsekvenser

- Tjenestene blir knyttet til bolig fremfor person
- Tjenestene som ytes baseres på fellestjenester
- Individuelle behov må vike for felles organisering

CRPD-komiteen sier om institusjonalisering

Det handler ikke bare om å bo i en bestemt bygning eller på en bestemt måte, det handler først og fremst om å ikke miste personlige valg og autonomi, som følge av pålegg om å leve på en bestemt måte. Hverken store institusjoner, små gruppehjem eller individuelle hjem, kan bidra til selvstendige liv hvis de har andre definerende elementer av institusjon eller institusjonalisering.

Kjennetegn på institusjon

- Obligatorisk deling av assistenter med andre.
- Ingen eller begrenset innflytelse på hvem man må akseptere tjenester fra.
- Isolering og segregering fra et selvstendig liv i samfunnet.
- Mangel på kontroll over dagligdagse avgjørelser.
- Mangel på valg om hvem man skal bo sammen med.

Kjennetegn på institusjon

- Rigide rutiner, som ikke tar hensyn til personlig vilje og preferanser.
- Gruppeaktiviteter under en felles ledelse.
- Paternalistisk tilnærming til tjenesteyting.
- Uforholdsmessig stor andel personer med nedsatt funksjonsevne som bor på samme sted.
- Kan være en viss grad av valg og kontroll, men begrenset til spesifikke områder i livet.

Oppsummert

- Mange personer med utviklingshemming bor i institusjoner i dag.
- Mange personer med utviklingshemming får ikke oppfylt sin rett til å velge bosted og leve selvstendig i samfunnet, på lik linje med andre.

Artikkel 19 Rett til å leve selvstendig og være en del av samfunnet

- Samfunnets tjenester og tilbud til befolkningen generelt må være tilgjengelig på lik linje for personer med nedsatt funksjonsevne, og ta hensyn til deres behov.

Hva er situasjonen i Norge?

Konklusjon

- Norge oppfyller ikke forpliktelsene CRPD gir per i dag
- Norge oppfyller heller ikke forpliktelser i konvensjoner som er tatt inn i menneskerettsloven
- Hvorfor er det da så viktig å få CRPD inn i menneskerettsloven?

CRPD inn i menneskerettsloven

- Signaleffekt
- Bevisstgjøring og kompetanseheving
- Realisering av menneskerettigheter

*Norsk Forbund for
Utviklingshemmede*

Takk for meg

Samfunn for alle